

EUZEBIUSZ Z CEZAREI

ŻYCIE KONSTANTYNA

Wstęp, tłumaczenie, przypisy

Teresa Wnętrzak

Wydawnictwo WAM
Kraków 2007

SPIS TREŚCI

Od Tłumacza	5
-------------------	---

Teresa Wnętrzak

KONSTANTYN WIELKI W OCZACH EUZEBIUSZA Z CEZAREI I W BADANIACH WSPÓŁCZESNYCH HISTORYKÓW

1. KONSTANTYN WIELKI I JEGO EPOKA	9
1.1. Od narodzin do bitwy przy Moście Mulwijskim	10
1.2. Nawrócenie na chrześcijaństwo	15
1.3. Sytuacja chrześcijan. Edykt mediolański	17
1.4. Wojny	20
1.5. Reforma armii	23
1.6. Reformy wewnętrzne	26
1.6.1. Ceremoniał dworski	26
1.6.2. Administracja	27
1.6.3. System monetarny	28
1.6.4. Nowa stolica	29
1.7. Cesarz chrześcijanin	30
1.8. Rozłamy w Kościele	34
1.8.1. Donatyści	35
1.8.2. Melecjanie	38
1.8.2. Arianie	39
1.9. Sobór w Nicei i synod w Tyrze	42
1.10. Rodzina cesarza	47
2. EUZEBIUSZ Z CEZAREI I JEGO TWÓRCZOŚĆ	50
2.1. Cezarea Palestyńska	50
2.2. Biografia Euzebiusza z Cezarei	51
2.3. Twórczość	52
2.3.1. Prace teologiczne	52
2.3.2. Prace historyczne	54
3. „ŻYCIE KONSTANTYNA”	57
3.1. Treść dzieła	57
3.2. Treść ideowa	59
3.3. <i>Życie Konstantyna</i> jako gatunek literacki	60
3.4. Elementy teologii politycznej Euzebiusza z Cezarei	62
3.4.1. Cesarstwo	63
3.4.2. Cesarz	66

3.4.3. Cesarz chrześcijański	71
3.4.4. Virtus cesarza chrześcijańskiego	76
3.4.5. Tyran	81
3.4.6. Cesarz chrześcijański jest zwierzchnikiem Kościoła	84
3.5. Źródła teologii politycznej Euzebiusza z Cezarei	89
3.5.1. Źródła chrześcijańskie	89
3.5.2. Źródła rzymskie	90
3.5.3. Źródła greckie	91
BIBLIOGRAFIA	94

Euzebiusz z Cezarei ŻYCIE KONSTANTYNA

KSIĘGA I

1. Wstęp do księgi. O śmierci Konstantyna	99
2. Ciąg dalszy wstępu	100
3. O Bogu, który obdarza czią królów pobożnych i przywodzi do zguby tyranów	100
4. Bóg uczcił Konstantyna	101
5. Jako jedynowładca panował ponad trzydzieści lat, żył ponad sześćdziesiąt	102
6. Był sługą Boga, zwycięzcą narodów	102
7. Porównanie z Cyrusem, królem Persów, i Aleksandrem Macedończykiem	103
8. Podbił prawie cały świat	103
9. Syn pobożnego cesarza pozostawił władzę cesarskim synom	104
10. Ta historia jest konieczna i pożyteczna dla oddziaływania moralnego	105
11. Jedynym przedmiotem niniejszej historii są miłe Bogu dokonania Konstantyna	106
12. Jak Mojżesz-Konstantyn był wychowywany w pałacach tyranów	106
13. O Konstancjuszu, jego ojcu, który nie chciał naśladować Dioklecjana, Maksymiana i Maksencjusza w prześladowaniu chrześcijan	107
14. Jak Konstancjusz, jego ojciec, kiedy Dioklecjan wypominał mu jego ubóstwo, napełnił swój skarbiec, a następnie oddał pieniądze tym, przez których zostały złożone	108
15. O prześladowaniu wywołanym przez kolegów	109
16. Jak Konstancjusz, ojciec, udając bałwochwalstwo, wypędził tych, którzy zgodzili się złożyć ofiarę, zatrzymał zaś w swoim pałacu pragnących wyznawać Chrystusa	110
17. O jego chrześcijańskim sposobie życia i postępowania	111

18. Po abdykacji Dioklecjana i Maksymiana pierwszym augustem był Konstancjusz, pobłogosławiony licznym potomstwem	111
19. O jego synu Konstantynie, który jako młodzieniec towarzyszył kiedyś Dioklecjanowi w podróży do Palestyny	112
20. Powrót Konstantyna do ojca z powodu intryg Dioklecjana	112
21. Śmierć Konstancjusza, który pozostawił syna, Konstantyna, jako cesarza ..	113
22. Jak po pogrzebie Konstancjusza wojsko proklamowało Konstantyna augustem	114
23. Krótka wzmianka o upadku tyranów	114
24. Wolą Boga było, aby władzę cesarską uzyskał Konstantyn	115
25. Zwycięstwa Konstantyna nad barbarzyńcami i Brytami	115
26. Jak postanowił uwolnić Rzym od Maksencjusza	115
27. Po refleksji nad upadkiem tych, którzy oddawali boską cześć idolom, stanowczo wybrał chrześcijaństwo	116
28. Jak podczas gdy się modlił, Bóg zesłał mu wizję krzyża ze światła na niebie, chociaż było południe, z napisem upominającym, aby w nim zwyciężał	117
29. Jak Chrystusa Boga ukazał mu się we śnie i nakazał, by używał w wojnach znaku uczynionego na kształt krzyża	117
30. Sporządzenie tego znaku na podobieństwo krzyża	118
31. Opis znaku w kształcie krzyża, który Rzymianie nazywają teraz „labarum”	118
32. Jak Konstantyn stał się katechumenem i czytał Pismo Święte	119
33. O cudzołóstwach, jakich Maksencjusz dopuszczał się w Rzymie	119
34. Jak małżonka prefekta dla zachowania cnoty zadała sobie śmierć	120
35. Masakra ludu rzymskiego urządzona przez Maksencjusza	120
36. Praktyki magiczne Maksencjusza skierowane przeciwko Konstantynowi i brak żywności w Rzymie	121
37. Klęska wojsk Maksencjusza w Italii	121
38. Śmierć Maksencjusza na moście rzeki Tyber	121
39. Wejście Konstantyna do Rzymu	122
40. O posągu Konstantyna i jego inskrypcji	123
41. Radość w prowincjach, akty łaskawości Konstantyna	123
42. Zaszczyty przyznawane biskupom, budowa kościołów	124
43. Dobrodziejstwa Konstantyna świadczone ubogim	124
44. Jak uczestniczył w synodach biskupów	125
45. Jego cierpliwość wobec nierozsądnych	125
46. Zwycięstwa nad barbarzyńcami	126
47. Śmierć Maksymina oraz innych, którzy próbowali spiskować, co Konstantyn odkrył przez objawienie Boże	126
48. Święto decennaliów Konstantyna	127
49. Jak Licyniusz gnębił uciskiem Wschód	127
50. Jak Licyniusz usiłował spiskować przeciwko Konstantynowi	128
51. Intrygi Licyniusza przeciwko biskupom, uniemożliwianie synodów	128

52. Wypędzenia chrześcijan i konfiskaty mienia	129
53. Edykt, że kobiety nie mogą gromadzić się w kościołach razem z mężczyznami	130
54. Ci, którzy odmówią złożenia ofiar, mają być zdymisjonowani z wojska, przebywający w więzieniach nie będą otrzymywać pożywienia	130
55. O łamaniu prawa i chciwości Licyniusza	130
56. Ostatecznie przedsięwziął wszczęcie prześladowania	131
57. Maksymian, pognębiony wrzodem przetokowym i robakami, wydał edykt na korzyść chrześcijan	132
58. Maksymin, prześladowca chrześcijan, zmuszony do ucieczki ukrył się pod przebraniem niewolnika	133
59. Maksymin, którego choroba uczyniła ślepcem, wydał edykt na korzyść chrześcijan	134

KSIEGA II

1. Ukryte prześladowanie Licyniusza, który spowodował śmierć pewnych biskupów w Amazji Pontyjskiej	135
2. Niszczenie kościołów, egzekucje biskupów	135
3. Jak Konstantyn zaniepokoił się z powodu chrześcijan, którym groziło prześladowanie	136
4. Konstantyn przygotowywał się do wojny przez modlitwy, zaś Licyniusz przez praktyki wróżbiarskie	137
5. Co Licyniusz powiedział o idolach, a co o Chrystusie, gdy składał ofiary w gaju	137
6. Zjawy, które widziano w miastach podległych Licyniuszowi, mające postać przechodzących przez nie wojsk Konstantyna	138
7. W bitwach odnoszono zwycięstwo tam, gdzie obecny był znak w postaci krzyża	139
8. Zostało wybranych pięćdziesięciu mężczyzn, aby nosili krzyż	139
9. Jeden z noszących krzyż, który zbiegł ze swego posterunku, został zabity, zaś ten, który wiernie wytrwał w służbie, został ocalony	139
10. Inne bitwy i zwycięstwa Konstantyna	140
11. Ucieczka i czary Licyniusza	140
12. Konstantyn, po modlitwie w swoim namiocie, odniósł zwycięstwo	140
13. Ludzkie traktowanie jeńców wojennych	141
14. Jeszcze o modlitwach w namiocie	141
15. Zdradliwa przyjaźń i bałwochwalstwo Licyniusza	142
16. Licyniusz doradzał żołnierzom, aby nie atakowali krzyża	142
17. Zwycięstwo Konstantyna	142
18. Śmierć Licyniusza i świętowanie zwycięstwa	143
19. Radość i uroczyste zgromadzenia	143
20. Dekrety Konstantyna na korzyść wyznawców	144

21. Ustawy odnoszące się do męczenników oraz własności kościelnej	144
22. Jak zdobył przychyłność ludu	145
23. Ogłosił, że Bóg jest sprawcą jego powodzenia; jego reskrypty	145
24. Prawo Konstantyna o pobożności względem Boga i o religii chrześcijańskiej	145
25. Przykłady z dawnych czasów	146
26. O prześladowanych i prześladowcach	147
27. Prześladowanie stało się przyczyną upadku agresorów	147
28. Bóg wybrał Konstantyna na swego sługę w udzielaniu dóbr	147
29. Wyrazy pobożności Konstantyna względem Boga i pochwała wyznawców	148
30. Prawo przyznające zwolnienie z wygnania, służby w radach miejskich i konfiskaty własności	149
31. Podobne zwolnienie udzielone wygnanym na wyspy	149
32. To samo dla tych, których haniebnie zatrudniono w kopalniach i przy pracach publicznych	150
33. O wyznawcach, którzy pełnili służbę w wojsku	150
34. Uwolnienie ludzi stanu wolnego, którzy zostali skazani na służbę w pomieszczeniach kobiecych albo na niewolę	150
35. O dziedziczeniu dóbr po męczennikach i wyznawcach oraz o osobach skazanych na wygnanie i konfiskatę majątku	151
36. Dziedzictwo po tych, którzy nie mają krewnych, otrzymuje Kościół; pozostają też w mocy darowizny poczynione przez takie osoby	151
37. Zatrzymujący nielegalnie tego rodzaju grunty, ogrody i domy zobowiązani są do ich oddania, z wyjątkiem bieżących plonów	152
38. Jak powinny być składane prośby w takich sprawach	152
39. Skarb musi zwrócić Kościołowi grunty, ogrody, zabudowania	152
40. Groby męczenników i cmentarze rozkazujemy oddać Kościołom	153
41. Ci, którzy nabyli własność należącą do Kościołów albo otrzymali w darze, zobowiązani są do jej zwrotu	153
42. Skwapliwa zachęta do oddawania czci Bogu	153
43. Jak rozporządzenia Konstantyna były wprowadzane w życie	154
44. Wprowadzał chrześcijan na urzędy zarządców prowincji, zaś poganom na tych stanowiskach zabronił składania ofiar	154
45. O prawach zabraniających składania ofiar, nakazujących zaś budowę kościół	154
46. List Konstantyna do Euzebiusza i innych biskupów w sprawie budowy kościół, zalecający odbudowę starych i wznoszenie nowych o większych wymiarach, przy współdziałaniu zarządców prowincji	155
47. Napisał list z potępieniem bałwochwalstwa	156
48. Edykt Konstantyna do ludności prowincji dotyczący błędu politeizmu; wstęp z kilkoma uwagami o cnocie i występku	156
49. O pobożnym ojcu Konstantyna i o prześladowcach Dioklecjanie i Maksymianie	156

50. Prześladowanie rozpoczęło się od oświadczenia wyroczni Apollina, że nie może wieszczyć z powodu „sprawiedliwych ludzi”	157
51. Jak Konstantyn będący jeszcze młodzieńcem usłyszał od tego, który napisał edykt o prześladowaniu, że „sprawiedliwi ludzie” są chrześcijanami	157
52. Wielorakie formy tortur i kar stosowane przeciwko chrześcijanom	157
53. Barbarzyńcy życzliwie przyjęli chrześcijan	158
54. Jaka kara przysłała na tych, którzy z powodu słów wyroczni rozpętali prześladowanie	158
55. Konstantyn oddaje chwałę Bogu, przyznaje się do symbolu krzyża, modli się za Kościół i za lud	158
56. Modli się, aby wszyscy byli chrześcijanami, nikogo jednak nie przymusza	159
57. Głosi chwałę Boga, który przez swego Syna dał światło błędzącym	159
58. Ponownie oddaje chwałę Bogu za Jego rządy nad światem	159
59. Chwali Boga niezmiennie nauczającego dobra	160
60. Upomnienie w zakończeniu edyktu, aby nikt nie czynił przykrości swemu sąsiadowi	160
61. Jak w Aleksandrii zrodziły się kontrowersje z powodu sprawy Ariusza	161
62. O samym Ariuszu i o melecjanach	162
63. Jak Konstantyn wysłał legata i list o pokoju	162
64. List Konstantyna do biskupa Aleksandra i prezbitera Ariusza	163
65. Jego nieustanna troska o pokój	163
66. Uporządkował też kontrowersje, które powstały w Afryce	163
67. Religia rozpoczęła się na Wschodzie	163
68. Zasmucony z powodu niezgody doradza pokój	164
69. Źródło kontrowersji między Aleksandrem i Ariuszem oraz że tego rodzaju kwestie nie powinny być przedmiotem dyskusji	164
70. Zachęta do zgody	165
71. Nie należy spierać się o słowa, które same w sobie nie mają wielkiego znaczenia	165
72. Niepokój o sprawę religii zmusił bardzo bolejącego cesarza do wylewania łez, a jego zamierzona podróż na Wschód musiała zostać z tego powodu odłożona	167
73. Kontrowersje nie straciły na sile nawet po tym liście	167

KSIEGA III

1. Porównanie pobożności Konstantyna z niegodziwością prześladowców	168
2. Jeszcze o pobożności Konstantyna otwarcie wyznającego znak krzyża	169
3. O jego obrazie uwieńczonym krzyżem, a na dole mającym smoka	170
4. Dalsze uwagi o kontrowersjach wywołanych w Egipcie przez Ariusza	170
5. Niezgoda dotycząca święta Wielkanocy	171

6. Jak rozkazał, że sobór ma odbywać się w Nicei	171
7. O soborze powszechnym, na którym byli obecni biskupi ze wszystkich krajów	172
8. Tak jak opowiadają Dzieje Apostolskie, zgromadzenie tworzyli przedstawiciele różnych narodów	173
9. O cnocie i o wieku dwustu pięćdziesięciu biskupów	173
10. Obrady soboru w pałacu. Konstantyn wszedł i zasiadł razem z biskupami	174
11. Milczenie soboru, potem kilka słów biskupa Euzebiusza	174
12. Mowa Konstantyna o pokoju	175
13. W jaki sposób doprowadził do zgody spierających się biskupów	176
14. Deklaracja jednomyślności soboru w sprawie wiary i obchodzenia święta Wielkanocy	176
15. Jak Konstantyn podjął biskupów gością z okazji swoich wicennaliów	177
16. Dary dla biskupów, listy ogólne do wszystkich	177
17. List Konstantyna do Kościołów o soborze w Nicei	177
18. Mówi o zgodzie co do święta Wielkanocy i przeciwko praktykom Żydów	178
19. Wezwanie, aby poszła za tym przykładem większa część świata	179
20. Nawoływanie do posłuszeństwa dekretowi soboru	180
21. Zalecenie dla biskupów opuszczających sobór, aby zachowali zgodę	180
22. Jak odesłał jednych, do drugich zaś napisał, i o rozdawaniu pieniędzy	181
23. Jak napisał do Egipcjan z wezwaniem do pokoju	181
24. O tym, że często pisał listy o charakterze religijnym do biskupów i do ludu	182
25. Jak rozkazał zbudować w Jerozolimie kościół w świętym miejscu Zmartwychwstania naszego Zbawiciela	182
26. Bezbożni zakryli Święty Grób zwałami ziemi i posągami bożków	182
27. Konstantyn rozkazał, żeby materiał ze świątyń pogańskich i sama ziemia były wyniesione jak najdalej	184
28. Odkrycie Najświętszego Grobu	184
29. Jak napisał w sprawie budowy kościoła do namiestników prowincji i do biskupa Makariusza	184
30. List Konstantyna do Makariusza o budowie kościoła Zbawiciela	185
31. Budynek powinien przewyższać wszystkie kościoły świata pięknnością swoich ścian, kolumn i marmurów	186
32. O instrukcjach dla namiestników co do piękności sklepienia, a także o pracownikach i o materiałach	186
33. Jak został zbudowany kościół Zbawiciela zapowiadany przez proroków jako Nowa Jerozolima	187
34. Opis budowli Najświętszego Grobu	187
35. Opis atrium wewnętrznego i portyków	187
36. Opis ścian, dachu, dekoracji i złoceń budynku bazyliki	188
37. Opis podwójnych portyków po obu stronach i trzech bram wschodnich	188
38. Opis absydy i dwunastu kolumn z ich misami	188
39. Opis atrium, krużganków i przedsionków	188

40. O wielkiej ilości ofiarowanych darów	189
41. O budowie kościoła w Betlejem i na Górze Oliwnej	189
42. Cesarzowa Helena, matka Konstantyna, odwiedzając niegdyś wspomniane miejsca w celach religijnych, zbudowała te kościoły	189
43. Dalsze uwagi o kościołach w Betlejem	190
44. O szlachetności i dobroczynności Heleny	191
45. Pobożne zachowanie Heleny w kościołach	191
46. Jak sporządziła testament i zmarła w wieku osiemdziesięciu lat	192
47. Jak Konstantyn pochował matkę i jak okazywał jej szacunek za życia	182
48. Jak w Konstantynopolu zbudował kościoły na cześć męczenników i jak całkowicie usunął kult idoli	193
49. Znak krzyża w pałacu i przedstawienie Daniela na fontannach publicznych	193
50. O kościołach wzniesionych w Nikomedii i w innych miastach	193
51. Rozkazał, żeby powstał kościół w Mamre	194
52. List Konstantyna do Euzebiusza dotyczący Mamre	194
53. W tym miejscu Zbawiciel dał się ujrzyć Abrahamowi	195
54. Zniszczenie świątyń idoli i posągów bóstw	196
55. Zburzenie świątyni w Aphaka w Fenicji i zlikwidowanie praktyk rozpusty	197
56. Zburzenie świątyni Eskulapa w Ajgaj	198
57. Jak Hellenowie, potępiając kult idoli, zwracali się ku poznaniu Boga	199
58. Jak zburzył świątynię Wenus w Heliopolis i zbudował pierwszy kościół w tym mieście	200
59. O zamieszkach w Antiochii z powodu Eustacjusza	201
60. List Konstantyna do mieszkańców Antiochii, aby nie chcieli zabierać z Cezarei Euzebiusza, ale poszukali kogo innego	202
61. List Konstantyna do Euzebiusza chwälący go za odmowę przyjęcia biskupstwa Antiochii	205
62. List Konstantyna do synodu potępiający zabieranie Euzebiusza z Cezarei	206
63. Jak z gorliwością przystąpił do wyłączenia herezji	207
64. Edykt Konstantyna przeciwko heretykom	208
65. O odebraniu heretykom miejsc ich spotkań	209
66. Jak po znalezieniu u heretyków zakazanych ksiąg wielu z nich powróciło do Kościoła katolickiego	210

KSIEGA IV

1. Jak bardzo wielu uhonorował darami i awansami na wysokie stanowiska ...	212
2. Darowanie czwartej części podatków	213
3. Zrównanie nadmiernie obciążających podatków	213
4. Przegrywającym w procesach dotyczących spraw pieniężnych okazywał hojność z własnych zasobów	213

5. Podporządkowanie Scytów zwyciężonych przez znak naszego Zbawiciela	214
6. Podbój Sarmatów w następstwie rebelii ich niewolników	214
7. Posłowie różnych narodów barbarzyńskich otrzymują od naszego cesarza prezenty	214
8. Napisał także do króla Persów, który wysłał do niego poselstwo, w sprawie chrześcijan w jego królestwie	215
9. List Konstantyna Augusta do Sapora, króla Persów, zawierający najpobożniejsze wyznanie Boga i Chrystusa	215
10. Przeciwno idolom i słowa głoszące chwałę Boga	216
11. Przeciwno tyranom i prześladowcom i o wzięciu do niewoli Waleriana	216
12. Oświadcza, że jako świadek upadku prześladowców teraz cieszy się z pokoju będącego udziałem chrześcijan	217
13. Zwraca się do niego o życzliwość względem chrześcijan w jego kraju	217
14. Jak gorliwe modlitwy Konstantyna zapewniły pokój chrześcijanom	217
15. Na monetach i na portretach kazał przedstawiać się w postawie modlitewnej	218
16. Zabronił prawem, by jego wizerunki umieszczane były w świątyniach idoli	218
17. O jego modlitwach w pałacu i o czytaniu Pism Świętych	218
18. Ustanowił prawo, że należy czcić dzień Pański i dzień Przygotowania	218
19. Nawet żołnierzom pogańskim nakazał modlić się w dniu Pańskim	219
20. Słowa modlitwy danej przez Konstantyna jego żołnierzom	220
21. Rozkazał, aby znak krzyża Zbawiciela był na tarczach żołnierzy	220
22. O jego gorliwości w modlitwie i czci, jaką oddawał świętu Wielkanocy ...	220
23. Jak zabronił kultu idoli, czcił zaś męczenników i obchodził święta kościelne	220
24. Powiedział, że jest jakby biskupem w sprawach zewnętrznych	221
25. Zakaz ofiar, wtajemniczeń w misteria i walk gladiatorских oraz wytepienie nieczystości związanej z kultem Nilu	222
26. Poprawka ustawy odnoszącej się do bezdzietnych i prawa o testamentach	222
27. Pośród innych zarządzeń stanowi, że chrześcijanie nie mogą być niewolnikami Żydów i potwierdza ważność decyzji synodów	224
28. Jego dary dla Kościołów oraz udzielanie wsparcia dziewczom i ubogim ...	224
29. Układanie mów i deklamacje Konstantyna	224
30. Pewnemu chciwemu człowiekowi nakreślił wymiary grobowca i tak go zawstydził	226
31. Drwiono z niego z powodu zbyt wielkiej życzliwości dla ludzi	226
32. O mowie Konstantyna, którą napisał do zgromadzenia świętych	226
33. Jak na stojąco wysłuchał deklamacji Euzebiusza na cześć Grobu Zbawiciela	226
34. Napisał do Euzebiusza o święcie Wielkanocy i o Świętych Księgach	227

35. List Konstantyna do Euzebiusza z pochwałą jego rozważań o święcie Wielkanocy	227
36. List Konstantyna do Euzebiusza o przygotowaniu kopii Ksiąg Świętych ..	228
37. Jak zostały wykonane księgi	228
38. Jak miasto targowe Gaza stało się miastem chrześcijańskim i przyjęło nazwę Konstantia	229
39. Pewne miejsce w Fenicji także stało się miastem, w innych miastach porzucono kult idoli i zbudowano kościoły	229
40. Na trzy decennalia trzech swoich synów publicznie ogłaszał cezarami, celebrował poświęcenie martyrionu w Jerozolimie	229
41. Z powodu kontrowersji powstałych w Egipcie zarządził, aby w tym czasie odbył się synod w Tyrze	230
42. List Konstantyna do synodu w Tyrze	231
43. Biskupi ze wszystkich prowincji wzięli udział w święcie poświęcenia nowej świątyni w Jerozolimie	232
44. O ich przyjęciu przez notariusza Marianusa, rozdawaniu pieniędzy ubogim oraz o ofiarach złożonych kościołowi	233
45. Różne wystąpienia biskupów na zgromadzeniu, w tym Euzebiusza, autora tego dzieła	233
46. Następnie Euzebiusz przed samym Konstantynem wygłosił mowę z opisem martyrionu Zbawiciela oraz mowę na trzydziestolecie	233
47. Sobór w Nicei odbył się na dwudziestolecie, a poświęcenie kościoła w Jerozolimie na trzydziestolecie rządów Konstantyna	234
48. Konstantyn nie był zadowolony, gdy ktoś chwalił go nadmiernie	234
49. Małżeństwo jego syna, cezara Konstancjusza	234
50. Poselstwo i dary od Indów	235
51. Konstantyn podzielił Cesarstwo pomiędzy trzech synów i kształcił ich w sztuce rządzenia oraz uczył powinności religijnych	235
52. Kiedy osiągnęli wiek męski, był ich przewodnikiem w drodze do pobożności	235
53. Rządził około trzydziestu dwóch lat, żył ponad sześćdziesiąt i nadal zachowywał dobre zdrowie	236
54. O tych, którzy nadużywali jego niezmiernej życzliwości z powodu chciwości i hipokryzji	236
55. Do ostatniego dnia życia Konstantyn pisał mowy	237
56. Na ekspedycję przeciwko Persom zabrał z sobą biskupów i namiot w kształcie kościoła	238
57. Jak przyjął poselstwo od Persów i wraz z innymi spędził na czuwaniu noc wigilii święta Wielkanocy	238
58. O budowlu martyrionu pod wezwaniem apostołów w Konstantynopolu	238
59. Dalszy opis samego martyrionu	239
60. W świątyni zbudował dla siebie grobowiec na miejsce pochówku	239
61. Choroba w Helenopolis i modlitwy oraz chrzest	239
62. Konstantyn zwraca się do biskupów o udzielenie chrztu	240

63. Jak po przyjęciu chrztu chwalił Boga	241
64. Śmierć Konstantyna w południe święta Pięćdziesiątnicy	241
65. Lament żołnierzy i ich oficerów	242
66. Przeniesienie ciała z Nikomedii do pałacu w Konstantynopolu	242
67. Po śmierci otrzymywał od towarzyszy i od innych te same honory co za życia	243
68. Rezolucją armii tytuł augusta został przeniesiony odtąd na jego synów	243
69. Żałoba po Konstantynie w Rzymie i cześć oddawana mu tam po śmierci w malowanych obrazach	244
70. Pochowanie ciała cesarza w Konstantynopolu przez jego syna Konstancjusza	244
71. Obrzędy święte sprawowane w kościele Świętych Apostołów z okazji pogrzebu Konstantyna	245
72. O ptaku Feniksie	245
73. Na monetach Konstantyn przedstawiany był jako wstępujący do nieba	245
74. Czczony przez niego Bóg zasłużenie uczcił go wzajemnie	246
75. Wszystkich poprzednich cesarzy Konstantyn przewyższył pobożnością	246
INDEKS OSÓB, NAZW ETNICZNYCH I GEOGRAFICZNYCH	247